

príliš nesúmeriteľné. Osobnosť filozofa a systém sa tu akosi neznášajú, navzájom sa potláčajú.

Záverom ešte jedno celkom neobjavné konštatovanie: Montaignove Eseje nie sú knihou na jedno prečítanie. Je to ryžovisko, na ktoré sa treba znovu a opäť vra-

cať pre inšpirácie i upokojenie, pre pravdy, ktoré neradno obchádzať. Mimo iných aj pre tú, ktorá by sa mala zaradiť do zoznamu prolegomen každej budúcej filozofie, že totiž „najzhubnejšou z našich chorôb je opovrhovať ľudskou povahou“.

Milan Zigo

POZORUHODNÝ PRÍSPĚVEK K FILOSOFICKÉ PROBLEMATICE KOMUNISTICKÉ VÝCHOVY

Knihou Vladimíra Grulich a *Výchova a společnost* (Studie o světónázorové problematice základního cíle komunistické výchovy a o sociálně gnoseologických základech spojení výchovy se životem společnosti)* je významným a dosud v naší domácí marxistické literatuře ojedinělým příspěvkem k filosofické problematice výchovy. Samostatných a tvořivě založených prací z oblasti filosofie výchovy, které se zabývají pyramidální a dimenzionální problematikou výchovy v širších společenských souvislostech, se zvláštním zaostřením na samu podstatu výchovného jevu, jeho sociální funkce, cílů, pedagogické logiky atd. je kromě dílčích studií u nás pohřbu málo. Ještě do nedávné doby neexistovaly ani nebyly u nás překládány práce takového rodu, jakou je např. B. Suchdolského *U podstaw materialistycznej teorii wychowania* nebo jeho spis *Pedagogika a filozofie* (současně v tisku SPN). A přitom nelze opomenout hlubokou filosofickou fundovanost buržoasní pedagogiky, zvláště z pozice pragmatismu a filosofie života, připomeneme-li tu práce J. Deweyho, nebo neokantismu, máme-li na mysli i u nás v předválečné době přeložené práce Sergeje Hesse na *Světový názor a pedagogika*, jeho *Filosofické základy pedagogiky* aj.

Marxistická filosofie nesporně umožnila řešit otázky výchovy na vědeckém základě dialektického a historického materialismu. Avšak deklarování obecných tvrzení marxistické filosofie zůstalo často bez vlivu

na vnitřní strukturu pedagogické práce. Vždyť není tomu tak dávno, kdy v padesátých letech při správné snaze o uplatnění marxistické metodologie převažoval v pedagogické produkci popisný empirismus a sklon k metodikaření a většina teoretického úsilí se vyčerpávala v propracovávání otázek didaktiky v úzkém sepětí s marxistickou gnoseologií. K hlubšímu osvětlení výchovné problematiky nemohly posloužit ani některé publikace s jednostranným kulturnickým a osvětářským posledek, které byly nejednou výsledkem zjednodušených tendencí při výkladu problémů kulturní revoluce v období dogmatismu.

O seriózní orientaci na teoretické otázky výchovy je možno hovořit teprve v poslední době. Lze proto jen uvítat, že Grulichova práce má jednak výraznou teoretickou orientaci a rovinu a dále, že vyplňuje určitou mezeru v okruhu otázek filosofie výchovy, třebaže se k ní autor ve své knize programově nehlásí. Dnes, kdy se v diskusích často zdůrazňuje komplexní charakter problematiky výchovy a požaduje se, aby byla překonána izolace pedagogiky od ostatních oborů, namně filosofie, ekonomie, sociologie, sociální psychologie, kybernetiky, psychologie, biologie aj. a kdy se požaduje jako jeden ze základních přístupů k totalitě pedagogické skutečnosti, ne-

* Vladimír Grulich, *Výchova a společnost*, NPL dnes Svoboda, Praha 1966, strán 280.

bude nikdo pochybovat o poslání prací hluboce a všestranně fundovaných se zaměřením k filosofii výchovy, jakou Grulichova práce nesporně je. Autor činí ve své práci četné exkursy do celé řady přílehlých vědních oborů, jako je psychologie, fyziologie, sociologie, kybernetika aj. To ovšem neznamená, že může nebo chce ve své práci plně dosáhnout všech požadavků těchto vědních disciplin. Základním hlediskem jeho práce však zůstává úsilí o teoretickou syntézu. Grulich zachovává filosofickou rovinu jako základní a přitom nenarušuje vnitřní autonomii pedagogické teorie a v tom je také klád jeho publikace a odlišnost od některých podobných prací. Grulichova studie sleduje určitý syntetizující a integrující zřetel, v tom je jistě jeho práce přínosem i když na druhé straně vyvstává dnes potřeba stejně neodkladně i úzce monografických a analytických prací. I když lze předem říci, že Grulichova snaha o syntetické dílo je vcelku úspěšná, nese to pochopitelně s sebou i řadu úskalí a obtíží, jež souvisejí s otázkou celkové vyváženosti a dotaženosti jednotlivých hledisek.

I přes syntetický charakter je Grulichova práce monotématické povahy. Z rozsáhlého souboru otázek vyjímá vlastně jeden návazný problém. Zaměřuje se na otázku člověka v podmínkách současné vědeckotechnické revoluce a zamýšlí se nad některými filosofickými otázkami základního cíle výchovy a problémy jeho pedagogického formování. Těto problematice je věnována vlastně celá první část knihy. Protože dosud schází v naší pedagogické literatuře systematické řešení základních otázek a určení problematiky výchovy, odráží se tato situace i v Grulichově práci. Vychází z dnes běžně uznávané teze o výchově jako regulativní a formativní činnosti. Myslím, že objeveně nadhazuje otázku výchovy jako systému, činnosti a vztažné složky, zvláště v její instancionalizované podobě, i když vlastní řešení by si pochopitelně zasloužovalo samostatné práce. Opíraje se o marxistickou filosofii pra-

xe, snažil se s. Grulich, a zde myslím snad poprvé zdůvodnit výchovu jako specifickou a svébytnou praktickou činnost. Jádro Grulichovy práce je však jinde. Jestliže hledisko praxe a činnosti se mu stává dominující při výkladu výchovného jevu, pak ho to pochopitelně dovádí k analýze problematiky teleologie komunistické výchovy. Nesnaží se o nějaký abstraktní filosofický výklad, nýbrž o konkrétní postižení problému.

Autor chápe výchovu z hlediska kybernetického přístupu jako dynamický systém zpětnovazebního spojení regulativní a regulované složky, přičemž vyplývá z povahy individuálního systému, že objekt regulace je zároveň složkou autoregulativní. Ze sociologického hlediska chápe výchovu jako jednotu dvou základních systémů, společnosti a jednotlivce. To jej přimělo k analýze společenské a individuální stránky obecného cíle komunistické výchovy. Úsiluje o filosofické a sociologické postižení problému, polemizuje se snahami zužovat pojetí osobnosti jen na pouhou sociálně ekonomickou personifikaci nebo kategorii, na pouhé zvěcnění společenských vztahů, dotýká se analýzy sociální struktury osobnosti a některých sociálněpsychologických aspektů, podnětně hovoří k otázkám kolektivu, k dialektice integračních a diferenciacních snah v systému komunistické výchovy, což nelze v současném vývoji přehlížet, nemá-li převážit jednostranně tendence k diferenciaci.

Významné aspekty jsou obsaženy i v jeho studii o tvůrčí práci, která se stává základem nejen pro sebeurčení, ale i sebeuplatnění člověka. Autor se tu opírá o stručnou genealogii problému v základních Marxových dílech, vychází z aktuálních závěrů současné diskuse k těmto otázkám, zdůrazňuje základní smysl komunistické přeměny práce, sleduje však ještě další aspekt vyplývající z povahy vědeckotechnické revoluce, všímá si problém i v poloze filosofie a kybernetiky. Značně realistické se jeví i Grulichovy názory v kapitole, v níž sleduje vliv vě-

deckotechnické revoluce a ostatních vývojových tendencí vyspělé socialistické společnosti na koncepci rozvoje člověka. Třebaže nebudeme souhlasit s autorem v některých dílčích otázkách, třebas s paušalizací jeho názoru na zanikání inteligence směrem ke komunismu nebo s tím, jak autor klade otázku souhrnného dělníka, jeví se jistě pozoruhodným jeho názor na otázky kvalifikace, dělby práce aj. Na str. 107 upozorňuje, že nepovažuje za správné názory, které nedoceňují strukturální změny v systému dělby práce, jež s sebou přináší vědeckotechnická revoluce, a za plně oprávněně nepovažuje ani názory, které nedbají zvědečtění budoucí tvůrčí činnosti a další diferenciací vědních oborů a spolu s nimi i jisté specializovanosti budoucích činností lidí. Neztrácí přitom ze zřetele sílicí tendenci k integritě a komplexnosti, která se stane postupně vedoucí stránkou v rozvoji člověka ve vztahu ke specializaci. Tím je také naznačena základna pro sblížování všeobecného polytechnického a odborného vzdělání. Grulichova práce získává nutně i etický akcent a je též důležitým příspěvkem i k filosofické antropologii výchovy.

Ne zcela bez pozornosti zůstanou i jím nadhozené metodologické problémy, které souvisejí s teoretickou konkretizací a s pedagogickou realizací základního cíle výchovy. Autor tu hovoří o jeho převedení do celé taxonomie dílčích, etapovitých, zvláštních cílů a prostředků, nadhazuje otázku možného a reálného, dialektiku konkrétního v problematice základního cíle výchovy, ukazuje na důležitost rozlišování cílové kategorie z hlediska výsledku a samotného procesuálního jevu, jeho ukončenosti, zabývá se i otázkou kritérií, podle jakých přistoupit k modelování celkové struktury komunistické výchovy.

V současné době se mnoho hovoří k otázkám modernizace obsahu výchovy a vzdělání, její metody, struktury atd. Zdá se, že i v tom může být aktuálním příspěvkem i druhá část Grulichovy práce, ve které autor naznačuje, v čem spočívá

modernost a nosnost principu spojení výchovy a výuky se životem. Autor sleduje historické kořeny tohoto principu, ukazuje, že jde o jednoznačný marx-leninský princip a dovádí jeho řešení až do dnešní doby. Racionální smysl tohoto principu spatřuje v komplementaritě tří aspektů: výchova a práce a její polytechnizace, uplatnění principu jednoty teorie a praxe ve výchově a v učení, problém modernizace učení a jeho metod. Je ke škodě věci, že autor, který prokázal rozsáhlý přehled o tomto problému, se nesnažil ukázat, jak současný stupeň v rozvoji výrobních sil moderní industriální civilizace nutí nejen u nás, nýbrž i na Západě v celé řadě zemí zabývat se něčím analogickým, jako je sepětí výuky s potřebami rozvoje výroby, její polytechnizace apod. Autor se v širších sociologických, fyziologických a gnoseologických souvislostech zabývá úlohou práce v rozvoji člověka i ve výchově, vyjadřuje se k otázkám zaměření a poslání pracovní výchovy v systému všestranného vzdělání a výchovy na našich všeobecněvzdělávacích školách a dotýká se i některých palčivých aspektů školské politiky na tomto úseku.

Je jen pochopitelné, že autor, který se již delší dobu zabývá problematikou gnoseologických základů komunistické výchovy, zcela logicky vlastní smysl celé otázky promítá i do roviny obecnějších společenskognoseologických souvislostí. Naznačuje, proč Deweyova myšlenka pracovní školy, která byla východiskem oprávněně kritiky herbartovského receptualismu a uniformních integračních snah tzv. hromadné, masové školy, neodpovídá požadavkům dnešní industriální společnosti. Pojednává o principu jednoty teorie a praxe jako o důležitém metodologickém principu výchovného systému i jako o důležitém principu v podmínkách učení.

V poslední kapitole naznačuje autor některé filosofické otázky modernizace, zvláště spojené s uplatněním kybernetického přístupu k problému učení. Autor tu přistupuje k přezkoumání modelu učení v podmínkách současné vědeckotechnické revo-

luce. Všíma si, čo majú rôzne systémy spoločného i rozdielného v procesoch učení alebo při jejich imitování, zmiňuje se k filosofickým aspektům programové výuky a učení, na myšlenkách fyziologa Anochina a kybernetika Wienera ukazuje, jak se v složitém modelu učení promítá mechanismus zpětné vazby a pod. Krátký přehled psychologických koncepcí učení v sovětské psychologii, jímž autor uzavírá svou knížku, má demonstrovat složitost gnoseologických funkcí učení, které jsou vlastní jen člověku a nejsou převoditelné na stroj.

Je pravda, že široký záběr nedovoluje rozvinout a proporcčně dotáhnout mnohé z problémů Grulichovy knihy. V jednotlivostech nemusíme ani souhlasit s dílčí formulací nebo řešením některých problémů. Ve své základní linii je to však knížka objevná a záslužná, o které doufáme, že nepovede ke snížení prestiže marxistické filosofie v očích těch pracovníků a toho okruhu čtenářů, kterým je určena.

Vítězslav Vaculík, Božena Zemková

SPOLOČENSKÉ MYSLÉNIE OD „LUDOVEJ VEDY“ K SOCIOLOGII

V oblasti spoločenských vied a v súčasnom období predovšetkým v sociológii je veľkým prínosom pre jej adeptov vydavateľská činnosť poľských vydavateľstiev. V tejto súvislosti máme na mysli ani nie tak pôvodné práce poľských autorov, ako poľské preklady z prác zahraničných, predovšetkým amerických sociológov. A tak znalosť poľského jazyka umožňuje kompenzovať jednak slabú jazykovú prípravu, jednak ťažší prístup k pôvodným prácam.

Názorným príkladom tohto prínosu môže byť významná, ba možno povedať ojedinelá práca amerických autorov Howarda Beckera a Harryho Elmera Barnesa, *Rozvoj myšli spoločnej od viedzy ľudovej do sociológii*, (*Vývoj spoločenského myslenia od ľudovej vedy k sociológii*) (*Social Thought from Lore to Science*), ktorá vyšla v Poľsku vo vydavateľstve KiW, Warszava. Prekladateľský kolektív preložil prácu podľa posledného (tretieho) vydania z r. 1961 (prvé vydanie r. 1938, druhé r. 1951) a zahrnul do jej prvej časti I. a II. diel originálu a do druhej časti III. diel originálu. Prvý diel (podtitul *História a interpretácia pojmov o spolužití ľudí*) vyšiel r. 1964 spolu s výstižnou štúdiou vedeckého redaktora práce Jerzy Szackeho. Vo svojich jedenástich kapitolách obsahuje podrobný rozbor vývoja spoločenského

myslenia od jeho prvotných podôb až po začiatky novovekých teórií (historické, filozofické, politické, právne atď.) spoločenských zmien. Druhý diel vyšiel r. 1965 (podtitul *Svetové sociologické smery*) a obsahuje analýzu súčasných sociologických snažení až po začiatok 20. storočia.

*

Veľkou prednosťou tejto práce, ktorá má výrazný charakter učebnej príručky (prehľadná a logická štruktúra kapitol, zhrnutia problematiky, doplnky a odkazy na literatúru, ktorá sa podrobnejšie zaoberá problémami či osobnosťami a pod.), oproti ostatným pokusom podobného druhu je to, že v jej základe je istá koncepcia, istá sociologická teória spoločnosti, ktorá vytvára predpoklad k tomu, že autori sa jednotne orientujú v neprebernom bohatstve spoločenských javov a môžu jej prostredníctvom uskutočňovať ich nevyhnutnú selekciu. Už touto skutočnosťou sa radí táto práca kvalitatívne vyššie v porovnaní s inými prácami, ktoré podávajú iba súbor encyklopedických informácií.

Toto bol tiež jeden z hlavných dôvodov pri vzniku rozhodnutia preložiť prácu. Je totiž rozhodne výhodnejšie mať prácu napísanú hoci na metodologickom základe